

jat pendültek meg, mély férfihang vitte a sohasem hallott dallamot, szállt, szabadon, akár tavasszal kertek füstje, s szomorkásan, mint töröttszárnyú madarak szoktak. A kövendi bolond tanító volt. Mindenki ismerte. Fehérre kopott kabátját mindég a szél porolta, míg Aranyosszék falvait járta féldecikért, darabka kenyerekért. Az értelmet már kiverték a gyűlölködés bestiái — elsőízben a vaspárdisták, majd mert még mindig énekelt, a német vaskeresztesek —, de a láng még ott csillogott szemében. Tiszta óráiban nagy terveiről beszélt utasoknak (legtöbbször úton volt), falusi főiskolákat emlegetett, mint valamikor Apáczai Csere, Bágyonba nyomdát tervezett. Amikor fájdalmai utolérték, csak énekléssel tudta gyógyítani. Mint ahogy most is. Harmadszorra ismételte, az osztály vele énekelt — madarak kedvével, fenyők tisztaságával... S utána eltűntek az ablakokból rakott elemóziás tasakok; a kövendi „bolond tanító” — nevét nem jegyeztem meg — megint jóllakatott. Másnap, harmadnap este földekről, kocsmából hazaverődő legények dúdoltak. Egyik-másik szava nem talált, mással pótolták, alakítgatták. Mintha tán így szebben is hangzott volna...

4. Bartók dalai csendültek föl az enyedi Bethlen-kollégium 350. életévét ünneplő diákok száján. Valahol ott danolászott a kövendi bolond tanító, boldog lehetett, hogy találkozott Apáczai Jánossal, megbeszélni dédelgetett tervüket... Az Órhegyről visszapillantott Kőrösi Csoma; Vásárhelyi Tőke István minket keres, hogy átadjuk pecsétes levelét Uzoni Fosztónak... Míg a Költő beszél, megindulunk fel a hegyre. Jön Kemény Zsigmond, Kuncz Elek, Áprily, Szentimrei, Sütő és ezer fehéringes diák... Nem megy úgy föl a hegyre egyik sem, hogy vissza ne nézne a nagy udvarra... Ősz fejek keresik, köszöntik egymást. Szervusz — szólal meg valaki —, be megváltoztál!... de mondd meg, hogy hívnak, ki vagy?

Egymást megtalálni néznek össze tanítóink.

Szabó István

A felnőttek védelmében

Visszaemlékezés. Iskola... rosszul szellőztetett osztályok levegője: petróleummal átítatott padló bűze, testkigőzölgés és szűrős krétaszag keveréke. Kellemetlen a szaglás-émlék, jelképe a pszichikai emlékezésnek. Az én iskola-émlékem kínos, nyomasztó. Ebből felbukkan, talán az egyetlen emberi hang, S. A. néni, az irodalomtanárnő.

Látószög kérdése, ahogyan a gyermek szemében a felnőtt világ jelenségei megnövekednek, hangsúlyozódnak. A felnőttek ezt már nem tudják. Alapélményem a kiszolgáltatottság, a megalázottság. Súlyosbítja a jelenséget, hogy mindig jó tanuló voltam, könnyedén győzve az anyagot, legfönnebb a sok olvasás következtében nagyon unatkoztam az iskolában. Tehát semmiféle kirívó konfliktusom nem volt. Ha túlságosan jól sikerült egy fogalmazás vagy egy rajz, meggyanúsítottak: „ezt nem te csináltad”. Nem hitték. Nem hittek a gyermeknek. Két ellenséges tábor: felnőttek és gyermekek.

Tárgyilagos önvizsgálattal megállapíthatom, sohasem voltak hatalmi vágyaim. Csak egyetlen egy: egy hónapig, mondjuk egy fél évig lehessek tanügy-miniszter. A vágyálom: a pedagógiai szakokra kizárólag kiváló képességű diákok kerülhessenek be, akiknek a hivatástudatát is „le kell tisztelni”; a tanügyi kádereknek lenne a legmagasabb fizetése! Gyökeres oktatási reform. A cél: a gyermek képességeinek, egyéniségének lehető legteljesebb kibontakoztatása. Önálló gondolkodásra való nevelés. A város legszebb épülete az iskola. Szín és korszerű forma kulturált összhangja, ragyogó tisztaság, egészséges munkaeszközök (székek, asztalok), színes, izléses egyenruha, növények és állatok. A gyermekek aktivizáló nevelése kerül előtérbe. Az intenzív esztétikai nevelés következményeképpen harmonikus mozgású, élénk szellemű, érdeklődő, magas érzelmi kultúrájú gyermekek nyüzsgönek a folyosón. Nincs rossz tartású, gátolt, sápadt gyermek, nincs iskolafóbia, lelki sérülés, tantárgy-iszony.

„A világreformot“ a játékgárakban és a pedagógusoknál kellene kezdeni.

Ovjátok meg tőlünk a gyermekeket! A gyermek a lehetőségek világa. A felnőtt kiteljesíti vagy — elvetéli a gyermekek lehetőségeit. A gyermek érzékenysége, kíváncsisága, tudásvágya, őszintesége, egészséges erkölcsi érzéke, képzeletvilágának szabadsága, szárnyalása igazolja tételemet. Tudom a másik oldalt is; ellenőrizhetetlen az ösztön, az indulat, még nem kiformált a tudat, kialakulatlan az izlés, hiányzik a tapasztalat, a tárgyi tudás.

Antoine de Saint-Exupéry mondja: „minden felnőtt gyermek volt először (de erre csak kevesen emlékeznek)“. Nem találok ennél jobb idézetet, ha a két világ — gyermekek és felnőttek — kérdéseiről beszélünk. (E szakadéka a két világ között szabad szemmel is látható, nem kell hozzá mikroszkóp.)

Értjük-e a gyermek világát, felfogjuk-e dimenzióit?

Vigyázat! Ez a mikrokozmosz, ez a kis univerzum teljes értékű, teljesség igényű. Honnan a felnőttek „meggyőződése“, hogy a gyermeki világ redukált? A méretek miatt?!

Különös módon ez a méretkülönbség adta fölény nagyon sok felnőtt számára teljes értékű ítélkezési és rendelkezési jogot jelent, erkölcsi, szellemi magasrendűségtudatot; egyszerűen totális uralkodási jogot biztosít a kicsik világa fölött. Elég, ha egyes pedagógusok deformációjára gondolunk: az ellentmondást nem tűrő véleménynyilvánításra.

A dresszírozó nevelés alapindítéka a kényelem. A felnőtt türelmetlen a gyermek iránt, ingerlik annak civilizálatlan megnyilvánulásai, kiapadhatatlan kíváncsisága, életerős energiakitörései, jellemproblémái. Mindezt sokkal egyszerűbb, kényelmesebb sémába szorítani, mint időt, energiát áldozva, lépésről lépésre megismerni a gyermeket, minden oldalról megközelítve a problémáját. A nevelésben a felnőtt gondolkodás sémái érvényesülnek. Például a fegyelem. Tagadhatatlan, hogy külső-belső fegyelem nélkül nehéz bármilyen eredményt elérni az életben, a munkában, az alkotásban. Hogyan van az, hogy nagyon sok szülő vagy hivatásos pedagógus a fegyelmet mechanikus, lélektelen eszközökkel akarja elérni? Büntetés, kiabálás, esetleg a pálca: tehát a megfélemlítés. Alkalmazása csak látszateredményeket hoz. A gyermek meghunyászkodik ideig-óráig; de ha megvizsgáljuk, mi rejlik a meghunyászkodás mögött, ott sorakoznak az összes negatív reakciók: dac, egészen a megtorló bosszúvágyig, gátolások a rettegésig. A vágyálmomban szerepel az „érdekes iskola“ is, ahol a Kipling-mese kérdezősködő kis elefántjának kíváncsisága kielégül, ahol a gyermek

intenzív érdeklődését felhasználják, ébrentartják, ahol a csodálatos tudásanyag, amit az emberiség a gyermek elé tár, nem válik szürke, unalmas, „kötelező“ tananyagká.

Az ember transzponálja elvetélt vágyait a gyermeke jövő sorsába, igyekszik megóvni saját zökkenőitől. A kislányomnak iskolafóbiája van. Nem elég a szinte két generációs időtávolság? A problémák még mindig...?

A vultureni-i csodagyerekek. Egy kis hegyi faluban meggondolkoztató, huszadik századi csoda történt. A falu minden gyermeke fest. A falu minden gyermeke szépen, érdekesen, merészen fest, úgy, hogy már nem egy nemzetközi díjat nyertek! Milyen különös biológiai csodával állunk szemben? Alig tér magához az ember az ámulatból, mikor megtudja, hogy a Bráila melletti Chișcani falu elemi iskolájában minden gyermek verset ír! És a jelenség ismétlődik Máramarosban, Gyimesközéplokon. A sepsiszentgyörgyi múzeum őrzi a mai gyermekek saját készítésű, szebbnél szebb, ötletesebbnél ötletesebb játékaikat, saját készítésű babaházait, autentikusan berendezve, gazdag baba-népviselést. Talán mégsem elszigetelt jelenséggel van dolgunk? A csoda talán a pedagógus varázslata, aki papírt, festéket vett (saját pénzén!), hogy a gyermeki képzelet gazdag világa képpé materializálódjék? A Tanügyi Kiadónál nemrég megjelent könyvben az amerikai gyermekszínházról olvastunk: a gyerekek mitológiai témától kezdve saját szövegű darabokig mindent játszanak, de — sajátos, gyermek-módon. Japánban az elemi iskolában megszokott dolog, hogy minden gyermek verset ír, fest, rajzol. A pszichológus, Székácsné Vida Mária adatszerűen bizonyítja, hogy az érzelmileg, sőt a szellemileg is nehezen beilleszkedő gyermeknek az iskolai rajz- és festésoktatás letapintható segítséget nyújt. Kókas Klára statisztikával ellenőrzi, hogyan hat a zeneoktatás a gyermek magatartására, fizikai fejlődésére, logikus gondolkodására, sőt előmenetelére a számtanban is!

Rántsuk össze az ugráló adatokat. Már megint egyszerű ténnyel állunk szemben. Minden gyermek rajzol, énekel, táncol, sőt „színháznak“. Hol és mikor csökevényesedik, satnyul el ez az alap-adottság? (Taláncsak nem az iskolában?)

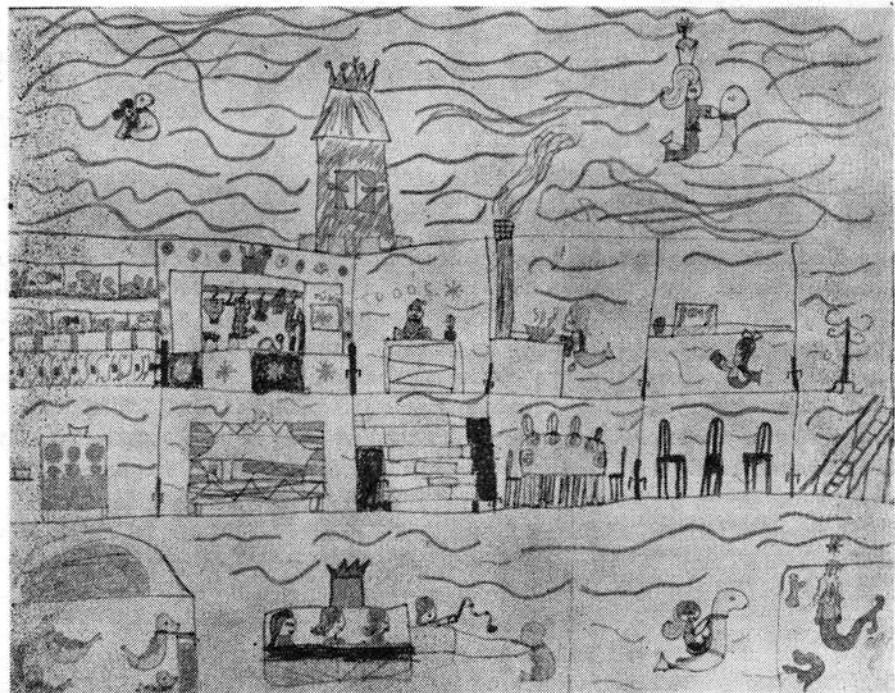
Mi lenne, ha egyre több olyan iskola lenne, mint a vultureni-i, ha minden gyermek tanulna zenét, ha minden elemista verset írna, ha lenne igazi, őszinte átélésű gyermekszínházas? A gyermekkori alkotási élmények lélektani, érzelmi, szellemi, magatartásbeli hatása felmérhetetlen.

Esztétikai anyanyelv? Közvetíthető-e a legmagasabbrendű művészet primer élményként az első életévekben? Elsajátítható-e olyan természetesen, mint az anyanyelv, és azzal egyidejűleg? Herbert Read 1953-ban az érzékszervek fejlesztését jelöli meg a művészeti nevelés elsődleges céljaként. A japán művészeti oktatás egyik célja anyagismeretre nevelni a gyermekeket, hogy saját népművészetükre alapozzák esztétikai fejlődésüket. Kodály Zoltán: „Vessünk véget annak a pedagógiai babonának, hogy a gyermeknek csak valami hígított művészetpótlék való.“ A zenei anyanyelvismeret szükségessége nem szorul már bizonyításra. Sok nagy alkotó művész vagy éppen szerény pedagógus, nevelő ismeri és tudja hasznosítani az esztétikai nevelés jelentőségét. A közismert példákon túl a hétköznapiak is tartogatnak számunkra meglepetéseket, felcsillanó eredményeket, erőfeszítéseket. Fokozatosan intézményes és korszerű formát kap majd a gyermekek esztétikai nevelése is, óvodáskortól az egyetemig.

Bábszínház. Végül hadd hivatkozzam személyes tapasztalataimra. Idestova huszonegyedik éve dolgozunk abban a színházban, amely elsősorban a gyer-

mekekhez szól: a bábszínházban. Ez a szinte negyedszázad magában foglalja a műfajjal való ismerkedésünket, harcunkat az anyaggal, önmagunkkal, próbálkozásainkat, hogy kitapogassuk a műfaj határait, megsejtsük lehetőségeit, hogy egy ősi színművészetet a ma nyelvén szólaltassunk meg. De kemény harcot kellett és kell vívni a közönnnyel, a közönnnyel, és megintcsak a közönnnyel! A gyermeknek szánt művészet iránti közöny hihetetlen, de valóságos. A „nagy” színházak előadásairól, alkotási kérdéseiről, dramaturgiájáról a kellő felelősséggel folynak a viták. Csakhogy huszonnégy év alatt senki nem foglalkozott elmélyülten, érdemben a bábszínházak művészeti, alkotási, pedagógiai kérdéseivel, eredményeivel és hibáival. (Kivéve persze a bábosokat és a gyermekeket.) Kaptunk ugyan kedves, vállveregető dicséretet éppen eleget. Még a sajtóban is. „Ügyesek” vagyunk. Csakhogy egy ilyen súlyú kérdés, mint a gyermekszínház, a gyermekek esztétikai nevelésének hathatós tényezője, ennél többet érdemel. A kritika, a sajtó, a pedagógus, az írók részéről. Miért marad ez el? Miért „csak” gyermekeknek játszunk?! Hát nem a gyermekből lesz a felnőtt? Az a felnőtt, akinek olyan nagy jelentőséget, fontosságot tulajdonítunk? Hiszen a gyermekvilág problémáival törődve a felnőtt világot védjük, segítjük! Ismerjük el végre, hogy a felnőtt világnak szüksége van a gyermekvilág dimenziójára. Művészetünk pedagógiai magatartása csak egy lehet: bízni a ma gyermekében. Nem föléje magasodni, sem kegyesen leereszkedni hozzá, hanem bízni benne, képességeiben, erkölcsi erejében, lehetőségeiben.

Kovács Ildikó

Szántay Kinga (10 éves): A szellők palotája